

ПРИНЦИП СИТУАТИВНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

УДК 37.02

*Галина Колесник, викладач кафедри іноземних мов
Ірина Зінчук, викладач кафедри іноземних мов
Національного університету "Львівська політехніка"*

ПРИНЦИП СИТУАТИВНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття присвячена вивченню застосування принципу ситуативності в процесі навчання іноземним мовам студентів технічних спеціальностей. Автори виявляють безперечні переваги і деякі недоліки принципу ситуативності, наголошуючи, що саме цей принцип спонукає студентів спілкуватися іноземною мовою під час навчання, здобувати знання і застосовувати їх на практиці. У статті розглядаються певні умови, за яких принцип ситуативності реалізується максимально ефективно.

Ключові слова: комунікативний метод, принцип ситуативності, мотивація, фонові знання, професійна компетентність.

Літ. 6.

*Галина Колесник, преподаватель кафедры иностранных языков
Ирина Зинчук, преподаватель кафедры иностранных языков
Национального университета "Львовская политехника"*

ПРИНЦИП СИТУАТИВНОСТІ КАК ОПРЕДЕЛЯЮЩИЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Статья посвящена изучению использования принципа ситуативности в процессе обучения иностранным языкам студентов технических специальностей. Авторы выявляют несомненные преимущества и некоторые недостатки принципа ситуативности, подчеркивая, что именно этот принцип стимулирует студентов общаться на иностранном языке во время занятий, получать знания и применять их на практике. В статье рассматриваются определенные условия максимально эффективной реализации принципа ситуативности в процессе обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: коммуникативный метод, принцип ситуативности, мотивация, фоновые знания, профессиональная компетентность.

*Halyna Kolesnyk, Lecturer of the English Department
Iryna Zinchuk, Lecturer of the English Department
Lviv Polytechnic National University*

THE SITUATIONAL APPROACH AS A KEY FACTOR OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS OF TECHNICAL DISCIPLINES

The article is devoted to the study of the application of situational approach in the teaching of foreign language to students of technical disciplines. The authors determine the definite benefits and some drawbacks of the situational approach, emphasizing that it motivates the students to speak foreign language while studying, to obtain knowledge and apply them in practice. Therefore, the purpose of the teacher is to enable the students to use the foreign language in suitable realistic situations, then it must be heard, spoken, read, and written. The authors propose the multiple examples, the types of tasks and schemes of enhancing the students' speaking skills.

The special attention is paid to the classroom interaction that is also necessary for improving the speaking skills of students and overcome the language barrier. It includes the honest and friendly relations between students as well as between the students and a teacher. To improve the students' communicative skills it is proposed to focus on the role-play activities. The scenarios may include the situations connected with the learners' future specialty. In these circumstances the students do not afraid to make mistakes and escape the effects of poor assessment. The teacher is considered just as an advisor and a proper participant of classroom interaction. The students are given a chance to express themselves, to get a professional acknowledgement, to prove their background knowledge – it is amusing and motivating.

The authors investigate the strengths and weaknesses of the situational approach in the process of teaching of foreign language and managed to prove that it affectively leads learners to obtain the relevant communicative skills.

The questions raised in the article need the further investigation in order to find out whether a situational approach can be applied at all levels in the process of teaching of foreign language, whether it can go without using mother tongue in situations where students face difficulties with specific definitions and whether it requires the existing of grammar-based syllabuses.

ПРИНЦИП СИТУАТИВНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Keywords: the communicative method, the situational approach, a motivation, the background knowledge, the technical expertise.

Постановка проблеми. Розширення співробітництва України з міжнародними організаціями, приєднання до світового ринку, можливість закордонного туризму, професійна взаємодія з іноземними фахівцями кардинально змінили роль іноземної мови як в суспільстві, так і для окремої людини.

За радянських часів система навчання іноземної мови була орієнтована на вміння читати і перекладати фахову літературу, але не спілкуватися. Для радянської людини вивчення іноземної мови здебільшого було хобі, ніж необхідність. Сьогодні знання іноземної мови – один з критеріїв конкурентоспроможності фахівця у всіх галузях діяльності.

Сучасна соціально-економічна і політична ситуація потребують нових стандартів якості володіння іноземною мовою і перегляду методів навчання.

Отже, популярний в середині ХХ століття граматико-перекладний метод виявився не придатним для формування у студентів професійно-комунікативної компетенції. Соціальне замовлення вимагає пошуку більш раціонального методу навчання, спрямованого на розвиток практичного володіння мовою. Орієнтація робиться на прямі методи навчання, а саме – комунікативний метод. Суть підходу полягає у створенні штучного мовного середовища, подібно до того, як дитина вивчає свою рідну мову. Безперечно ефективність прямого методу навчання іноземній мові використовували ще заможні родини у царській Росії, запрошуючи гувернерів-іноземців для своїх дітей, чому свідчать численні приклади з художньої літератури. Мовні навички формувалися внаслідок копіювання мови носія, не звертаючись до перекладу на рідну мову.

Комунікативний метод передбачає не стільки виконання вправ і завдань, скільки процес спілкування, тобто процес обміну інформацією у формі обговорення, диспуту, бесіди. На жаль, в рамках викладання курсу “Іноземна мова за професійним спрямуванням” у технічних вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) викладач стикається з труднощами, пов’язаними із створенням атмосфери “занурення у мову”.

Обираючи методи навчання, викладач повинен враховувати психологічні особливості аудиторії та окремих учнів, професійні потреби і мотивацію. Методи мають бути спрямовані на досягнення практичного володіння мовою як засобом спілкування, передання та отримання інформації.

Актуальність роботи полягає в тому, що сучасна соціально-економічна ситуація в Україні вимагає підготовки спеціалістів, які практично володіють іноземною мовою для забезпечення професійної компетентності. Важливою умовою для здійснення цієї вимоги є вибір найбільш ефективного методу навчання.

Мета дослідження – перевірити ефективність принципу ситуативності у навчальному процесі, проаналізувати його переваги і недоліки а також довести, що саме ситуативність спонукає до спілкування іноземною мовою під час навчання.

Об’єктом дослідження є процес навчання іноземній мові у немовних ВНЗ і принципи реалізації комунікативного методу навчання, а саме – принцип ситуативності.

Практична значимість роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути практично використані під час викладання курсу іноземної мови за професійним спрямуванням.

Предметом дослідження виступає ефективність принципу ситуативності в процесі вивчення іноземної мови на матеріалі курсу “Іноземна мова за професійним спрямуванням”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. “Скажи мені – я забуду, покажи мені – я запам’ятаю, залучи мене – я навчусь”, судження давньокитайського філософа Конфуція свідчить, що ще задовго до нашої ери люди шукали найбільш раціональні методи навчання.

Стверджують, що багатовіковий досвід викладання іноземної мови почався з натурального методу, тобто вивчення іноземної мови на зразок своєї рідної, через спілкування з носіями. Як різновид натурального методу, у другій половині ХХ століття у Британії поширюється комунікативний метод, засновниками якого вважаються видатні лінгвісти У. Літлвуд, Г. Уїдоусан, Х. Стерн, М. Халлідей, а також російський лінгвіст Ю.І. Пассов. Дослідженню комунікативного методу навчання присвячені роботи В.Л. Скалкина, А.П. Старкова, Ш.М. Бермана, О.О. Леонтєва, С.Ф. Шатілова, Л.В. Щерби, в яких відзначається вагома роль навчально-мовленнєвих ситуацій у формуванні комунікативної компетенції.

Необхідність ситуативності у якості стимулу продуктивної комунікації під час навчання іноземним мовам досліджували Л.Н. Семенец, В.А. Артемов, А.В. Грейсер, М. Уест. А. Хорнбі доводив, що існує безліч способів вигадати і ефективно використовувати реальні ситуації в умовах штучно створеного мовного середовища [6, 99].

ПРИНЦИП СИТУАТИВНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Виклад основного матеріалу. На думку Ю.І. Пассова, мові не можна навчити, мові можна лише навчитися. Організація процесу спілкування під час навчання має бути спланована таким чином, щоб були присутні всі ознаки реального акту спілкування: мотивація, ситуативність, адресат, проблема та предмет обговорення. Забезпечення атмосфери природного спілкування на заняттях можливо за певних умов:

1. Усунення психологічного бар'єру між студентом та викладачем, між студентами у групі, встановлення дружніх, довірливих стосунків.

2. Зв'язок навчального матеріалу з інтересами студентів.

3. Фонові знання студентів як основа процесу спілкування у сфері професійної діяльності.

4. Ситуативність як головний мотиватор комунікації у контексті діяльності студентів.

Саме принцип ситуативності, на нашу думку, є тим важелем, який запускає механізм спілкування. Ю.І. Пассов розглядає мовленнєву діяльність як інтелектуальний акт, взаємодію комунікантів [4, 42]. Спілкування завжди є вмотивованою, емоційно спрямованою діяльністю. Зазвичай, реальне спілкування носіїв мови відбувається, коли для того є причина, мотив, намір обмінятися інформацією, яка стосується комунікантів безпосередньо. Ю.І. Пассов наголошує, що принцип ситуативності є головним і вказує на необхідність організації навчання в природних для спілкування умовах [3, 36]. Проте, завдання в сучасних підручниках для студентів немовних ВНЗ не спрямовані на створення моделі реального спілкування, не відповідають основній задачі – навчити студента розмовляти. Завдання слід розробляти з урахуванням фонових знань студентів, що сприятиме кращому засвоєнню фахової лексики і активізує інтерес до спілкування.

Принцип ситуативності надає можливість студенту проявити свою професійну компетентність, відстоювати свою думку і

активність, коли задачі стосуються безпосередньо їхньої спеціальності. Отже, складаючи навчально-мовленнєвий матеріал, викладач повинен враховувати особливості професійної компетентності студентів, їх інтереси. Наприклад, під час проведення практичного заняття з англійської мови зі студентами транспортних спеціальностей, викладач в завданні (діалозі) навмисно робить провокаційну помилку, ототожнюючи поняття “трансмісія” і “коробка передач”. Виникає ситуація, коли студент отримує можливість довести свої професійні знання, застосувати на практиці у формі дискусії засвоєний лексико-граматичний матеріал.

Оскільки головною задачею навчання іноземній мові у немовному ВНЗ є формування професійно-орієнтованої мовленнєвої компетентності, принцип ситуативності є доречним для опанування лексико-граматичного матеріалу будь-якої тематики. Ситуації можуть бути реальними або змодельованими за допомогою візуальних засобів та уяви. Головне, щоб студенти відчували практичну значимість володіння іноземною мовою у вирішенні професійних питань. Наприклад, моделюється ситуація закордонного відрядження, ціль якого є підписання угоди на підставі переговорів з партнерами і ознайомлення з технічною документацією. Подібні завдання реалізуються у формі ділової гри з діленням студентів на групи.

Висока ефективність засвоєння граматичного матеріалу також досягається завдяки принципу ситуативності. Так, під час вивчення граматичної конструкції “I wish” замість друкованих вправ, які особисто не стосуються студентів, може бути запропонована ситуація, з якою вони можуть зіткнутися реально.

Вас відправили у закордонне відрядження випробувати нове обладнання. На жаль, у готелі не виявилось жодної окремої кімнати і ви змушені погодитися на підселення до незнайомих людей. Ви знайомитесь і попереджаєте про свої недоліки, у відповідь сусід висловлює прикрість:

Stranger	You
I snore when I sleep	I wish you didn't snore when you sleep
I lost my key	I wish you hadn't lost your key...

вступати в диспут з колегами. Викладач може навмисно спровокувати ситуацію конфлікту думок, спостерігаючи за палкою дискусією “спеціалістів”, під час якої студенти, які ледь виконували лексико-граматичні вправи загального змісту, ніяким чином не пов'язані з їх спеціальністю, проявляють мовленнєву

Така нехитра жартівлива ситуація спонукає студентів до мовлення, пошуку відповідної лексики, динамічного спілкування і, водночас, опанування граматичного матеріалу. Отже, наведені приклади свідчать, що майже всі завдання можна обумовити певним контекстом, наблизити їх зміст до реальної ситуації.

ПРИНЦИП СИТУАТИВНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

А.А. Леонтьев розглядає ситуацію як “сукупність умов, мовленнєвих і немовленнєвих, необхідних і достатніх для того, щоб здійснювати мовленнєвий акт згідно наміченого нами плану” [2, 43]. Такими умовами є:

- мотиваційно-цільові фактори;
- контекст діяльності;
- взаємостосунки комунікантів;
- кількість учасників мовленнєвого акту;
- роз'яснення умов ситуації;
- комунікативна задача (діалогічне мовлення, презентація, письмова відповідь);
- інформованість та готовність до розв'язання задачі;
- мовна підготовка та фонові знання учасників спілкування.

Ситуативність є принципом комунікативного (прямого) методу, основна задача якого – досягти автоматизму мовленнєвої діяльності. Цей метод передбачає повне виключення рідної мови, вивчення нових слів тільки в контексті, тобто у реченнях і текстах, без перекладу. Граматичний матеріал не пояснюється окремо, а вивчається на основі індукції. Проте, Л. В. Щерба, який також виступав за перекладний метод навчання, стверджував, що можна вигнати рідну мову з аудиторії, але неможливо вигнати її з голів учнів [5, 54]. Незважаючи на всі зусилля викладача, учні мимовільно, особливо на перших порах, намагаються встановити у своїй свідомості зв'язки між словами рідної мови та іноземної. Отже, тільки живе, інтенсивне спілкування іноземною мовою на заняттях сприятиме усуненню безпосереднього зв'язку між словами іноземної і рідної мови та забезпечить механічне запам'ятовування лексики, від окремих слів до готових фраз. Навчитися говорити неможливо без спілкування, вербального і невербального. Створення ситуації передбачає залучення паралінгвістичних засобів спілкування – жестів, міміки, мелодики, – тобто всіх складових комунікативної поведінки. Студентам необхідно засвоїти техніку спілкування, правила мовної поведінки, і саме ситуація створює умови для формування цих навичок. Проте, створити на занятті ситуацію, яка відтворює природне спілкування, не так просто з тієї причини, що студенти сприймають іноземну мову як навчальний предмет, а не інструмент спілкування. Отже, ситуація має подаватися не у форматі завдання, а невимушеного диспуту, дискусії, діалогу. Важлива при цьому роль викладача, який має стати рівноправним учасником ситуації, позбавити студента страху бути оціненим. Отримуючи підготовлені викладачем завдання або

виконуючи завдання з підручника, студент налаштовується на оцінювання, відчуває скутість під тягарем невпевненості, ліміту часу, страху помилитися. За таких обставин студент бачить завдання у рамках навчальної дисципліни, мотивом його діяльності є отримання оцінки, але не бачить проблеми, мотивом вирішення якої є бажання привести в норму існуючий дисонанс, викликаний зіткненням думок. Спілкування має починатися з перших хвилин заняття, і замість звичної розминки “What day is it today?” і тому подібне, що вже створює у студентів асоціацію з навчальним процесом, спробуємо “з порога” створити проблему для обговорення, орієнтуючись на вивчений матеріал і фонові знання студентів. Наприклад, після вивчення теми “Будова та принцип роботи комп'ютера”, викладач може поділитися зі студентами своєю проблемою, пов'язаною із збоями в роботі комп'ютера, описуючи деталі та пропонуючи завідомо помилкові версії, тим самим провокуючи студентів для активного спілкування з використанням тематичної лексики. Установка подається таким чином, що студенти мають стимул висловити свою версію і довести свою думку в процесі реальної комунікації, не підозрюючи, що викладач у такий спосіб проводить контроль знань. З навчальною метою можна використати цілком реальну ситуацію написання резюме або мотивованого листа, адресатом якого є конкретна організація. В порівнянні із завданнями на заповнення безликих форм, мотивація при цьому орієнтована на отримання позитивної відповіді і визнання, а не оцінки за вірно виконане завдання.

Чудовою формою організації спілкування може бути рольова гра, яка дає можливість залучити до діяльності всіх студентів водночас і утримувати їхню активність протягом всієї гри. Під час гри можна максимально обмежити використання рідної мови, звертаючись до невербальних форм спілкування, що робить більш продуктивним запам'ятовування лексичних одиниць і моделей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на основі проведених досліджень і власного досвіду, можна стверджувати про всебічну ефективність принципу ситуативності на заняттях з іноземної мови у технічних ВНЗ. Використання на заняттях ситуативних вправ значно підвищує їх практичну спрямованість і мотивує студентів застосовувати знання на практиці. Принцип ситуативності сприяє створенню атмосфери невимушеної комунікації, спілкування на теми загальної і професійної тематики. Визначена роль викладача,

**ПРИНЦИП СИТУАТИВНОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ
МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

задача якого – усунути психологічну скутість в колективі і забезпечити дружню, довірливу атмосферу, спрямовану на можливість розвитку монологічного і діалогічного мовлення, подолання страху перед помилками. Також були виявлені певні недоліки, а саме – через обмежене використання рідної мови виникають труднощі з поясненням значення деяких лексичних одиниць, термінів. Отже, метою подальших досліджень є виявлення шляхів оптимізації застосування принципу ситуативності в процесі навчання іноземним мовам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайсбурд М.Л. Типология учебно-речевых ситуаций // Психолого-педагогические проблемы интенсивного обучения иностранным языкам. – М.: МГУ, 1981. С.386.
2. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. – М.: РАО/МПСи, 2001. 127 с.
3. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению: пособие для учителей иностранных языков./ Е.И. Пассов. – 2-е изд.- М. Просвещение, 1991. 223 с.
4. Пассов Е.И., Кузовлев В.П., Кузовлева Н.Е., Царькова В.Б. Мастерство и личность учителя: На примере деятельности учителя иностранного языка./ Е.И. Пассов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ФЛИНТА, 2001. 240 с.
5. Щерба Л.В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. – М.: “Русский язык”, 1958. С. 182.
6. Hornby A. S. The Situational Approach in Language Teaching (I). – [Electronic resource] / ELT Journal, Volume IV, Issue 4, January 1950. – P. 98–103. – Mode of access: World Wide Web: <https://doi.org/10.1093/elt/IV.4.98>

doi.org/10.1093/elt/IV.4.98 (viewed on April 21, 2017). – Title from the screen.

REFERENCES

1. Vaysburd, M.L. (1981). *Tipologiya uchebno-rechevykh situatsiy* [Typology of training communicative situations]. *Psikhologo-pedagogicheskie problemy intensivnogo obucheniya inostrannym yazykam* [Psychological and pedagogical problems of the intensive foreign language teaching]. Moscow: MGU Publ, p. 386. [in Russian].
2. Leontev, A.A. (2001). *Yazyk i rechevaya deyatel'nost v obshchey i pedagogicheskoy psikhologii* [Language and speech activity in the frame of general and pedagogical psychology]. Moscow: RAO/MPSI Publ, 127 p. [in Russian].
3. Passov, Ye.I. (1991). *Kommunikativnyy metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu: posobie dlya uchiteley inostrannyy yazykov* [Communicative approach in foreign language teaching: a guide for foreign language teachers]. Vol. 2, Moscow: Prosveshchenie Publ, 223 p. [in Russian].
4. Passov, Ye.I., Kuzovlev, V.P., Kuzovleva, N.Ye. & Tsarkova, V.B. (2001). *Masterstvo i lichnost uchitelya: Na primere deyatel'nosti uchitelya inostrannogo yazyka* [Teacher's skills and personality: In the context of foreign language teacher's activity]. Vol. 2, Moscow: FLINTA Publ, 240 p. [in Russian].
5. Shcherba, L.V. (1958). *Izbrannyye raboty po yazykoznaniiyu i fonetike* [Selected works on linguistics and phonetics]. Moscow: “Russkiy yazyk” Publ, p. 182. [in Russian].
6. Hornby, A. S. (1950). The Situational Approach in Language Teaching (I). [Electronic resource]. ELT Journal, Volume IV, Issue 4, January 1950., pp. 98–103. Mode of access: World Wide Web: <https://doi.org/10.1093/elt/IV.4.98> (viewed on April 21, 2017). Title from the screen.

Стаття надійшла до редакції 26.04.2017

“Велика безодня сама людина, волосинки її легше полічити, ніж почуття та порухи її серця”.

“Хто шукає – не помиляється”.

*Аврелій Августин Блаженний
християнський теолог і церковний діяч*

“Ми не можемо творити великі справи – а тільки маленькі справи з великою любов'ю”.

*Матір Тереза
католицька черниця, засновниця Ордену милосердя*

